

РЕЦЕНЗІЇ. ПОДІЇ

ВАГОМИЙ ЗДОБУТОК КАФЕДРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Рецензія на кн.: *Es war einmal Galizien... = Була собі Галичина.../*
Herausgeber: A. Paslawska, Ju. Prochasko, T. Vogel. – Львів: ВНТЛ–Класика, 2012. – 448 с.

Кафедру міжкультурної комунікації та перекладу факультету іноземних мов Франкового університету започатковано 2008 року, однак під вмілим керівництвом відомого мовознавця, доктора філологічних наук, професора А. Й. Паславської вона вже має чимало вагомих здобутків. Один із них – це білінгвальна антологія під заголовком “*Es war einmal Galizien... = Була собі Галичина...*”.

У книзі йдеться про представлену в художній та публіцистичній літературі історію Галичини, коли вона входила до складу Австрії, а згодом – Австро-Угорщини, тобто від 1772 до 1918 року. Крім автохтонного населення – українців, у ній проживали поляки, австрійці, цигани, вірмени, євреї, і міжетнічні відносини були вкрай складними і часто напруженими. Кожен етнос, живучи в певній ізоляції, творив свою культуру, мав свої традиції, своїх героїв, однак мусило бути й щось спільне – адже всі проживали: “*благоденствували*” (Т. Шевченко) або порівняно розкішно жили – в одній державі. Отож традиції різних етносів створювали одне умовне ціле, яке можна сприймати лише в наднаціональному, багатомовному контексті.

Упорядники підібрали твори і відомих німецькомовних авторів, і майже невідомих, а також українських і польських письменників, що описували ту епоху. Усі художні та публіцистичні тексти розміщено в розділах: *Край і люди; Звичай і традиції; Церква й релігія; Суспільство й політика; Війна і мир; Малі і великі герої* (остання назва, мабуть, не дуже вдала, бо, логічно, герої не бувають малі або великі).

Багату інформацією передмову до антології написав професор Віденського університету А. Вольдан. Оскільки чимало авторів майже невідомі або ж несправедливо забуті, то при перевиданні антології доречніші були б ґрунтовніші коментарі про окремих авторів та перекладачів, про їхні твори. Безперечно, читачам було б цікаво довідатися, що К. Е. Француз у дитинстві проживав у містечку Чортків на Тернопіллі, як вплинули на формування його поетичного обдарування няня – українська селянка Марина, а також зустрічі з кобзарями та лірниками. Дуже цікава, так би мовити, україніка С. Вінченца, що народився у селі Слобода на Коломийщині, що після закінчення Віденського університету тривалий час проживав у селі Криворівня на Гуцульщині, де познайомився з І. Франком і 1936 року в рідному селі Слобода на власні кошти поставив пам’ятник нашому поетові. Знання таких і подібних фактів виховує справжнє, святе почуття поваги та любові між народами. І знову звучать слова університетського Патрона:

І чи перечить ся любов
Тій другій а святій любові
До всіх, що ллють свій піт і кров,
До всіх, кого гнетуть окуви?

Ні, хто не любить всіх братів,
Як сонце боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, кохана Вкраїно! [5].

Солідна заслуга рецензованої антології в тому, що до неї увійшли твори декількох єврейських авторів, що писали німецькою мовою і донедавна (так склалися історичні обставини) були зовсім невідомі українському читачеві. Це патріотичний нарис “Давній Львів” Натана Самуелі, його ж сатиричне оповідання “Аби лиш не єврейське”. Написане з їдким сарказмом, це оповідання, попри єврейські реалії, може бути прекрасним виховним твором для усіх, хто цурається своєї нації, своїх традицій, своєї мови, для – за вдалим висловом І. Франка, “людей з душою жебрацькою” [4, с. 156]. Цікаво читати уривки зі “Спогадів про Галичину” Зальці Ляндманн, що відображають її ментальність, її розуміння історичних процесів. Для неї Галичина – це тільки “австрійський коронний край... .. східна частина якого відійшла до Росії” [с. 27, – подаючи цитати з рецензованої книжки, зазначаємо лише сторінку]. На її думку, “у Львові і сьогодні розмовляють українською, але живуть тут уже інші українці, не ті, що раніше: вони родом з тих областей, які ще до Другої світової війни належали до Радянського Союзу” [с. 43]. І так хочеться подискутувати з авторкою і пояснити їй поняття соборності народу українського, і тяглість поколінь, і відмінність між ними. До речі, перекладачі О. Мольдерф та Ю. Прохасько не зовсім точно переклали оригінал, у якому стверджено: “Man spricht heute in Lemberg zwar **нур** (виділення наше. – Р. З.) noch ukrainisch” [с. 42].

Великою симпатією до українців відзначаються етнографічний нарис Александра фон Гуттри “Русини” та оповідання “Наука Фоки” – уривок з першої частини “Правда старого часу” книги С. Вінченза про історію, побут і звичаї гуцулів.

Щемливо-боляче читати німецькомовний нарис М. Полляка (та його український переклад) “Торгівля “ніжним м’ясцем” про торгівлю дівчатами в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. Автор твердить, що в той час щорічно вивозили з Галичини близько 10 тисяч дівчат [с. 285]. **Повчально буде зіставити цей нарис з повістю І. Франка “Для домашнього огнища”.**

В антології читач знайде також твори відомих авторів – К. Е. Францоza, Л. Захер-Мазоха. До речі, австрійський письменник К. Е. Француз тісно зв’язаний з нашим університетом. Ще 1975 р. на засіданні Вченої ради факультету іноземних мов Маркіян Степанович Нагірний, аспірант незабутнього професора О. В. Чичеріна, блискуче захистив першу в Радянському Союзі (тоді це важило дуже багато!) кандидатську дисертацію про творчість Карла Емілія Францоza у контексті німецько-українських літературних зв’язків [3]. Тоді у Львівському університеті ще захищали кандидатські дисертації зі світової літератури – тепер це звучить фантастичною мрією.

На титульній сторінці дисертації було написано: “Дисертація виконана на українском языкe”. До речі, це була одна з останніх дисертацій, яку можна було послати до Вищої атестаційної комісії в Москву неросійською мовою. У № 2 “Бюллетеня Высшей Аттестационной Комиссии при Совете Министров СССР” за 1976 р. було опубліковано

схвалене Радою Міністрів СРСР 29 грудня 1975 р. “Положение о порядке присуждения ученых степеней и присвоения ученых званий” (подаємо текст мовою оригіналу не тому, що не віримо в силу повноцінного перекладу – адже Валуєвське “не было, нет и быть не может” також передаємо мовою оригіналу). Здавалося б, у цьому документі немає нічого особливого, якби не пункт 83 розділу “О прохождении в ВАК СССР дел по присуждению ученых степеней”:

83. Защита диссертации при согласии членов совета и оппонентов может проводиться на родном языке соискателя. Все документы по присуждению ученых степеней: диссертации, авторефераты, документы личного дела, стенограммы заседаний советов и т. п. представляются в ВАК СССР на русском языке.

Если основные положения диссертации опубликованы на других языках народов СССР или иностранных языках, к диссертации в виде приложений должны быть приобщены соответствующие переводы на русский язык, удостоверенные советом, в котором проводилась защита [1, с. 17]. Просимо звернути увагу: йдеться про переклад не лише тексту дисертації, а й усіх публікацій дисертанта! У статтях про лінгвоцид в Україні зрідка трапляються згадки про цитований вище документ, а насправді руйнівна сила його була катастрофічною, зокрема для наукового мовлення у сфері гуманітарних наук.

Дуже вдало підібрано публіцистичну статтю І. Франка “Неможливе в краю неможливостей”, у якій письменник різко критикує поширену в Австро-Угорщині практику непрозорих, нечесних виборів. Тема – вельми актуальна для нас і сьогодні. На жаль, і досі не перекладено повністю німецькою мовою блискучого зразка малої прози І. Франка – “До світла! (Оповідання арештанта)”, в якому автор надзвичайно зворушливо змалював трагічну долю талановитого єврейського юнака Йоська Штерна. Адже дотепер трапляються дезорієнтовані (радіше злобні) люди, що абсолютно безпідставно звинувачують І. Франка в антисемітизмі, наносячи тим самим найглибшу образу не лише Поетові, а й усьому українському народові, Вчителем і Вихователем якого був і залишається І. Франко. В архіві І. Франка зберігається уривок автоперекладу цього оповідання (19 сторінок – I, II і початок III розділу – твір цей загалом має п’ять розділів) під заголовком “Zum Licht! Erzählung eines Arrestanten” [2, с. 470-471]. Уперше цей переклад опубліковано у Берліні 1963 року [7].

З українських авторів знаходимо в антології оповідання Б. Лепкого “Не виходимо з хати” (хвилюючий зразок поезії найвищого гатунку в прозі), О. Маковея “Вічна пам’ять”, “Границя”, В. Стефаника “Діточа пригода”. Лейтмотив оповідань О. Маковея – у фразі “Солодко і славно за вітчину вмирати, але треба її мати...” [с. 351], що в німецькому перекладі А. Паславської та Т. Фогеля звучить адекватно, зі збереженням експресивної інверсії: “Süß und ruhmreich ist es für die Heimat zu sterben, bloß sollte man eine besitzen” [с. 350]. Жах війни у сприйнятті діток прекрасно показує Стефаникове оповідання.

Зокрема доречно зупинитися на характеристиці перекладів. Усі вони – високопрофесійні, і українська, і німецька мови в них звучать природно, влучно, естетично. Слід враховувати, що довелося перекладати дуже різноманітні тексти – це і сповнене діалектизмів Стефаникове мовлення, і різножанрові німецькі тексти з єврейськими реаліями, з численними жаргонізмами та оказіоналізмами. Рецензована антологія – доказ дуже високого професійного рівня навчання фахових дисциплін на кафедрі міжкультурної комунікації та перекладу. Адже частину перекладів виконали дванадцять перших випускників кафедри. Що правда, поряд з їхніми іменами знаходимо в антології імена еліти українського перекладу – Н. Іванчук, П. Рихла, В. Кам’янця, А. Паславської, Ю. Прохаська, Т. Прохаська. Очевидно, втрати в перекладі неминучі, часто зумовлені розбіжностями між

мовами та ментальністю їхніх носіїв. Так, для традиційного українського села були характерними не лише певний побут, але й своєрідна говірка, що відображала ментальність народу. На жаль, жахи воєн, голодувань, а тепер – глобалізація нищать унікальність нашого села. Раніше, за Стефаникових часів, мовленню селян була властива форма пошанної множини, яку німецькою мовою відтворити неможливо. Наприклад, Стефаникове речення, вкладене в уста старшого хлопчика Василька про матір “Вже не говорять, вже таки вмерли” [с. 357] повністю рівноцінне німецькому “Die Mutter spricht nicht mehr, sie ist doch gestorben” [с. 356], проте насправді різниця між ними – велика, бо у цих народів різна ментальність. У гумористичному оповіданні “Аби лиш не єврейське”, захоплюючись головним героєм – Альфонсом Епштайном, один з міських авторитетів вигукує: “Sapperlot, das wäre aber ein prächtiger Husarenlieutenant!” [с. 164]. **Починається це речення дуже складним полісемантичним словом Sapperlot.** Перекладачі А. Паславська та О. Вендзилович відшукали адекватний український відповідник-фразеологізм *хай йому грець* – “З нього був би чудовий лейтенант гусарів, хай йому грець!” [с. 165].

Інколи розходження між оригіналом та перекладом зумовлено певним недоглядом перекладача. Як ось, в оригіналі маємо: “Я би тебе міг добре набити тепер, але ти вже сирота” [с. 357], а в перекладі – “Ich würde dich am liebsten schlagen, aber du bist ja jetzt eine Waise” [с. 356]. Загалом, тексти вичитано досконало, у них відсутні друкарські огріхи.

Великою привабою книжки є дуже вдалі ілюстрації, взяті із Центру міської історії Центрально-Східної Європи. Щось хвилююче, зворушливе відзивається-хлипає у серці, коли оглядаєш види давнього Львова та його давніх мешканців. Шкода, що під світлинами немає підписів.

Ще одне зауваження стосується порядку розміщення оригіналів та перекладів у білінгвальних виданнях. Завжди спершу подають оригінал, а тоді – переклад. У рецензованому виданні цей порядок порушено: спершу подано переклади творів українських авторів, а тоді вже – оригінали.

Попри ці дрібні зауваження, загальне враження від антології – дуже позитивне. Її можна найкраще оцінити, процитувавши слова І. Франка із передмови до його збірки “Поєми”, що вийшла друком 1899 р.: “Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями” [6, с. 7].

Роксолана Зорівчак

-
1. Бюллетень Высшей Аттестационной Комиссии при Совете Министров СССР. – 1976. – №. 2;
 2. Вишневський Н. О. Коментарі / Вишневський Н. О. // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти т. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 18. – С. 467–482;
 3. Нагирный М. С. Творчество Карла Эмиля Францоа в контексте немецко-украинских литературных связей : автореф. дис. ... канд. филол. наук 10.01.05 – Литература стран Западной Европы, Америки и Австралии / Маркиян Степанович Нагирный. – Львов, 1975. – 20 с.;
 4. Франко І. Антошкові П. (Азь покой) / Франко І. Антошкові П. // І. Франко Зібрання творів у п'ятдесяти т. – К. : Наук. думка, 1976. – Т.5. – С. 6–7;
 5. Франко І. Моя любов / І. Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти т. – К. : Наук. думка, 1976. – Т.1. – С. 83.
 6. Франко І. Передмова до збірки “ Поєми” / Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти т. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 7–8;
 7. Franko I. Zum Licht! Erzählung eines Arrestanten // I. Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine. – Berlin: Akademie Verlag, 1963. – S. 267–273.